

Ere Nokkala

Kameralismi ja kameraalitieteet

 PATERNALISTISEN VALTION
 POLIITTISTA TEORIAA?

Kameralismin tulkitseminen ahtaasti merkantilisin saksalaiseksi muunnokseksi on estänyt tutkijoita näkemästä kokonaisvaltaisia muutoksia, jotka tapahtuivat kameraalitieteissä 1700-luvun jälkipuoliskolla. Mikäli kameralismi ymmärrettäisiin tämän hetkisen tutkimuskirjallisuuden kuvaamalla tavalla paternalistisen valtion interventiopoliittikkana, merkittävinä kameralistia, Johann von Justia (1717–1771), ei voitaisi pitää kameralistina. Artikkelini pyrkii kameralismin historialliseen ymmärtämiseen aikalaiskäsitteistä käsin.

Nykyään korostetaan enenevässä määrin sitä, miten politiikka ja talous ovat kietoutuneita toisiinsa. Taloutta ja talousjärjestelmää koskevat argumentit nousevat yhä keskeisemmiksi poliittisissa keskusteluissa. Historialla on näissä keskusteluissa merkittävä rooli. Usein historiasta haetaan tukea omille argumenteille koskien esimerkiksi markkinoiden vapauttamista tai valtion roolia taloudessa. Juuri tästä syystä on äärimmäisen tärkeää ymmärtää käytettyjen argumenttien historiaa.

Siinä missä liberalistisen taloudellisen ja poliittisen ajattelun juuria on tutkittu runsaasti, vähemmälle huomiolle on jäänyt 1600- ja 1700-luvun äärimmäisen vaikutusvaltaisen poliittisen ja taloudellisen ajattelun suuntaus, jota kutsutaan kameralismiksi. Se on edustanut monin

tavoin häviäjien historiaa ja sillä on ollut äärimmäisen huono maine. Usein kameralismi samastetaan myös merkantilismiin. Kameralismi edustaa tutkijoiden enemmistölle äärimmäistä paternalistisen holhousvaltion teoriaa, jonka mukaan valtion tehtävät ovat lähes rajattomat ylteen alamaisten elämän jokaisen aspektin säännösteilyyn.¹ Kameralismin harvat puolustajat löytyvät hyvinvointivaltion kannattajista, jotka tunnustavat kameralisteissa edeltäjänsä² sekä joukosta tutkijoita, jotka suhtautuvat kriittisesti vapaakaupan ja klassisen taloustieteen saavutuksiin.³

Kameralismin ja kameralistien tulkitseminen liberalismiin tai hyvinvointivaltion kurkistusreistä ei kuitenkaan edistä kameralismin historiallista ymmärtämistä. Sen sijaan kameralismin ja kameraalitieteiden historiallinen ymmärtäminen voi auttaa nykyisten keskustelujen jäsentämisessä, luokittelussa ja tulkitsemisessä. Kenties juuri tästä syystä viime vuosina on ollut havaittavissa kasvavaa kiinnostusta kameralismin historian tutkimista kohtaan. Kasvavan innostuksen vallitessa on syytä reflektoida, mikä olisi hedelmällisin tapa lähestyä 1600- ja 1700-luvun taloudellisen ja poliittisen ajattelun historiaa.

Historiantutkimuksen keinoin kameralismia lähestyneessä tutkimuksessa on viime vuosien aikana esitetty kolme tulkintaa kameralismin merkityksestä uuden ajan poliittisessa ajattelussa. Ensimmäisen ja yhä vallitsevan käsityksen mukaan kameralismi oli merkantilismin saksalainen muoto.⁴ Toisen käsityksen mukaan kameralismissa oli kyse ennen kaikkea akateemisesta oppiaineesta, josta tuli hallinnon ja valtiontalouden vallitseva oppirakennelma. Tämän tulkinnan merkittävin kannattaja Keith Tribe on esittänyt, että kameralismin ensisijainen konteksti oli yliopisto.⁵ Kolmannen, Andre Wakefieldin kannattaman, käsityksen mukaan kameralismi ei koskaan vapautunut suorasta kytköksestä ruhtinaan intresseihin, vaan edusti fiskaalivaltion propagandaa, jota kameralistit harjoittivat ensiksi 1600-luvulla ruhtinaan hovissa ja myöhemmin 1720-luvulta lähtien enenevässä määrin myös yliopistoissa. Tämän tulkinnan mukaan kameralismin pääasiallinen konteksti oli ruhtinaan 'kamari'.⁶ Kaikissa kolmessa tulkinnassa kamera-

Ph.D. **Ere Nokkala** työskentelee tutkijana Göttingenin yliopiston tutkijakollegiumissa Lichtenberg-Kolleg: The Göttingen Institute for Advanced Study. Sähköposti: ere-pertti.nokkala@zentr.uni-goettingen.de.

lismiin yhdistetään ajatus kameralismista paternalistisen holhousvaltion käytäntönä ja teoriana.

Tässä artikkelissa tarkastelen kameralismia muuttuvana poliittisen ja taloudellisen ajattelun kielenä, enkä systemaattisena oppirakennelmana. Sovellan siten Lars Magnussonin merkantilismien tutkimuksessa käyttämää metodia.⁷ Lähestymistapani on käsittehistoriallinen. Tulkitsen kameralismia sen omilla ehdoilla aikalaiskäsitteistä käsin erillisenä sekä merkantilismidiskursista että niin kutsutusta varhaisliberalismista. Erityisesti analyysin kohteena on kameralistisen keskustelun keskeisin käsite: onnellisuus. Kenen onnellisuudesta kameralistit olivat ensisijaisesti kiinnostuneita? Oliko valtion, alamaisten vai hallitsijan onnellisuus kameralistien tärkein päämäärä vai tapahtuiko tämän suhteen muutoksia? Onnellisuuden käsitettä analysoimalla tunnistan artikkelissani kameralistisen diskursusin jatkuvuuksia ja muutoksia. Osoitan, että toisin kuin viimeisin tutkimus kameralismista väittää, kameralismi eriytyi ruhtinaan fiskaali-intresseistä akatemisoituessaan. Lisäksi esitän, että kameralistit eivät olleet yksioikoisia paternalistisen holhousvaltion kannattajia.

Kameralismia koskevalla tutkimuskirjallisuudella on merkittävä ristiriitaisuus ratkaistavanaan. Wienissä, Göttingenissä, Kööpenhaminassa ja Berliinissä vaikuttanut Johann Heinrich Gottlob von Justi (1717–1771) on eittämättä historian vaikutusvaltaisain kameralisti ja hänen kirjoittamansa

teokset toimivat merkittävänä kameraalitieteiden oppikirjoina. Von Justin voi katsoa omanneen saksankielisellä alueella samankaltaisen ja yhtä merkittävän roolin kuin François Quesnaylla (1694–1774) oli Ranskassa fysiokratian tai vastaavasti filosofi Adam Smithillä (1723–1790) skotlantilaisen poliittisen ekonomian synnyssä.⁸ Kaikki edellä mainitsemani kolme tulkintaa kameralismista nojaavat suurelta osalta juuri tulkintoihin von Justin ajattelun ja toiminnan luonteesta. Tämän vuoksi kameralismin merkantilismin muodoksi tulkitsevat luokittelevat von Justin merkantilistiksi. Vastaavasti Keith Tribe pitää Justin roolia kameralismin akatemisoitumisessa äärimmäisen keskeisenä. Von Justi on myös Wakefieldin malliesimerkki ruhtinaan propagandaa tieteen varjolla edistäneestä kameralistista. Tutkimuksellinen ristiriita muodostuu siitä, että poliittisena ajattelijana von Justi kannatti kuitenkin laajoja kansalaisvapauksia ja vastusti absolutistista hallintoa. Onpa hänet nähty varhaisliberaalina ja *bürgerliche Schulen* perustajana Saksassa eli eräänlaisena tasavaltalaisuuden kannattajana.⁹ Näkemykseni mukaan mainittu ristiriitaisuus on ratkaistavissa soveltamalla von Justiin käsittehistoriallista lähestymistapaa, jossa tunnustetaan käsitteelliset muutokset ja innovaatiot. Koska von Justilla on keskeinen asema kameraalitieteiden historiassa ja sitä käsittelevässä historiankirjoituksessa, palaan artikkelissa toistuvasti von Justin esittämiin näkemyksiin ja reflektoin niitä suh-

1. Alexander Kaufman, *Welfare in the Kantian State*. Oxford University Press 1999; Douglas Moggach, Freedom and Perfection. German Debates on the State in the Eighteenth Century. *Canadian Journal of Political Science* 42 (2009), 1003–1023.
2. Ks. esim. Hartmuth Becker, Justi's Concrete Utopia. Teoksessa Jürgen Georg Backhaus (toim.) *The State as Utopia. Continental Approaches*. Springer 2010, 41–56.
3. Erik S. Reinert, *How rich countries got rich... and why poor countries stay poor*. Constable 2007.
4. Ks. esim. Thomas Simon, Merkantilismus und Kameralismus. Zur tragfähigkeit des Merkantilismusbegriffs und seiner Abgrenzung zum deutschen "Kameralismus". Teoksessa Moritz Isenmann (toim.) *Merkantilismus. Wiederaufnahme einer Debatte*. Franz Steiner 2014, 65–82.
5. Keith Tribe, Cameralism and the Sciences of the State. Teoksessa Mark Goldie & Robert Wokler (toim.) *The Cambridge History of Eighteenth-Century Political Thought*. Cambridge University Press 2006, 525–546, 529; Keith Tribe, *Governing Economy. The Reformation of German Economic Discourse 1750–1840*. Cambridge University Press 1988.
6. Andre Wakefield, Cameralism. A German alternative to Mercantilism. Teoksessa Philip J. Stern & Carl Wennerlind (toim.) *Mercantilism Reimagined. Political Economy in Early modern Britain and its Empire*. Oxford University Press 2014, 134–150.
7. Lars Magnusson, *The Political Economy of Mercantilism*. Routledge 2015.
8. Birger P. Priddat, Kameralismus als paradoxe Konzeption der gleichzeitigen Stärkung von Markt und Staat. Komplexe Theorieanlagen im deutschen 18. Jahrhundert. *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte* 31 (2008), 249–263, 247.
9. Horst Dreitel, *Absolutismus und ständische Verfassung in Deutschland. Ein Beitrag zu Kontinuität und Diskontinuität der politischen Theorie in der frühen Neuzeit*. Philipp von Zabern 1992, 108, 111.

teessa kokonaistulkintaan kameralismista. Artikkelin lähteinä käytän kameralistien kirjoituksia 1600-luvulta 1700-luvun jälkipuoliskolle. Ajallisesti artikkeli liikkuu useissa kerrostumissa, aina 1600-luvulta 2000-luvulle.

Kameralismi ja kameralisti

Kameralismi on tutkimuksessa käytetty analyyttinen käsite, jolla kuvataan kameralistien kannattamaa talous- ja yhteiskuntapolitiikkaa 1600- ja 1700-luvulla. Kameralisti (*Cameralist*) on aikalaiskäsite, jota käytettiin jo 1600-luvulla. Ruhtinaan kamari (*camera principis*) on avainasemassa kamera-alkuisten sanojen etymologian ymmärtämisessä. Kameralismin juuret ovat latinan sanassa *camera* ja sen saksankielisessä käännöksessä *Kammer*. Kyseessä on ruhtinaan kamari tai aarreaitta ja kameralistit olivat alkuaan ruhtinaan, suvereenin, varojenhoitoon erikoistuneita henkilöitä. Kameralistien merkitys oli historiantutkimuksessa pitkään pimennossa, kunnes Melle Klinkenborg osoitti 1910-luvulla, että kameralistit vastasivat Preussin fiskaalipoliittisesta johdosta.¹⁰ Gerhard Oestreich ja Werner Onsrage korostivat myöhemmin kameralistien keskeistä roolia lukuisissa saksalaisissa ruhtinaskunnissa.¹¹ Kameralistit vastasivat saksalaisten territorioiden hallinnosta ja ruhtinaan finansseista. 1600-luvulle tultaessa lähes jokaisessa saksalaisessa ruhtinas- ja kreivikunnassa oli oma 'kamarinsa', joka vastasi hallitsijoiden asioiden hoidosta. 1600-luvun toisella puoliskolla kamarin jäsenet alkoivat erottua omana erityisenä ryhmänään. Heitä alettiin kutsua kameralisteiksi.¹²

Kameralismia kutsutaan yleisesti merkantilismin saksalaiseksi muunnokseksi kansainvälisessä ja myös suomenkielisissä aihetta käsittelevässä kirjallisuudessa.¹³ Tämän käsityksen mukaan kameralismi ja merkantilismi jakoivat suuren osan yhteisistä peruseriaateista: merkantilismissä ja kameralismissä tähdättiin protektionistiseen talouspolitiikkaan, jolle oli tyypillistä kaupankäynnin tiukka sääntely ja taloudellisen arvon kytkeminen jalometalleihin. Kameralismin ja merkantilismin välillä on kuitenkin nähty myös eroavaisuuksia. Saksassa erikoisolosuhteet johtivat erilaisiin painotuksiin kuin Englannissa. Koska kameralismi erityisenä talouspolitiikkanaan kehittyi 30-vuotisen sodan jälkeen, sen pääpainopiste oli rauhan ylläpitämisessä, Saksan valtioiden sisäisen järjestyksen luomisessa ja väestönlisäämisessä (*Peuplierungspolitik*). Tämä oli luonnollista, koska kolmekymmenvuotisessa sodassa Pyhä saksalais-roomalainen keisarikunta menetti yli viidenneksen väestöstään. Mielenkiinnon kohteena eivät olleet niinkään kansainväliset suhteet tai ulkomaankauppa, koska taloudellisen kasvun uskottiin toteutuvan parhaiten maan omaa tuotantoa, erityisesti manufaktuureja, tukemalla. Kauppaa kannustettiin varsinkin maan sisällä. Sen sijaan ranskalaisessa tai englantilaisessa merkantilismissä katsottiin, että maan taloutta tuetaan parhaiten ulkomaankauppaa kannustamalla.¹⁴ Stellan Dahlgren on esittänyt, että väestöpohjaltaan niukassa Ruotsissa Kaarle XI:sta absolutismi noudatti 1600-luvun kameralismin peruseriaatteita. Ruotsissa tähdättiin myös ensisijaisesti oman maan olojen järjestämiseen ja väestömäärän lisäämiseen.¹⁵

10. Melle Klinkenborg, Die Kurfürstliche Kammer und die Begründung des Geheimen Rats in Brandenburg. *Historische Zeitschrift* 114 (1915), 437–488.

11. Gerhard Oestreich, Das persönliche Regiment der deutschen Fürsten am Beginn der Neuzeit. *Die Welt als Geschichte* 1 (1935), 218–37, 300–316; Werner Ohnsorge, Zur Entstehung und Geschichte der Geheimen Kammerkanzlei im albertinischen Kursachsen. *Neues Archiv für sächsische Geschichte* 61 (1940), 158–215.

12. Andre Wakefield, *The Disordered Police State. German Cameralism as Science and Practice*. University of Chicago Press 2009, 16–17. Kamarimusiikki kuuluu myös sanoihin, jotka viittaavat ruhtinaan kamarin. Kamarimusiikki sai merkityksensä erotuksena hengelliseen musiikkiin.

13. Visa Heinonen, Merkantilistinen keskustelu taloudesta. Teoksessa Risto Heiskala & Akseli Virtanen (toim.) *Talous ja yhteiskuntateoria I. Vanhan maailman talous ja suuri murros*. Gaudeamus 2011, 159–175, erityisesti sivut 170–175. Heinosen mukaan kameralismi "oli hyvin samanlaista kuin merkantilismi" (s. 170). Aiemmin kameralismia on suomeksi käsitellyt Timo Myllyntaus, Merkantilismin ja fysiokratian keskeiset piirteet ja käytäntö Suomessa. Teoksessa Kalevi Ahonen & Jukka Marjakoski (toim.) *Yleistä historiaa lukion opettajille. Täydennyskoulutuspäivien antia vuosilta 1982–1984*. Jyväskylän yliopisto 1986, 327–372, erityisesti sivut 343–347.

14. Simon 2014, 65–82.

15. Stellan Dahlgren, Kal XI:s envälde – kameralistisk absolutism? Teoksessa Stellan Dahlgren, Anders Florén & Åsa Karlsson (toim.) *Makt & Vardag*. Atlantis 1993, 115–132.

Kameralistien käsittäminen merkantilistisen talouspolitiikan kannattajina ja harjoittajina ei ole ollut omiaan antamaan heistä myönteistä vaikutelmaa. Mirabeaun markiisi, Victor de Riquet (1715–1789), käytti käsitettä *systeme mercantile* teoksessaan *Philosophie Rurale* vuonna 1763 hyökätessään sitä ajatusta vastaan, että valtio voisi hyötyä rahan tuonnista. Adam Smith, joka tunsii Mirabeaun teoksen, käytti tunnetusti pääteoksessaan *Kansojen varallisuus* (1776) pejoratiivista käsitettä *mercantile system*, joka toimi myöhemmin merkantilismi-käsitettä koskevan keskustelun lähtökohtana 1800-luvun historiantkirjoituksessa. Merkantilismin historia oli siten alusta lähtien merkantilismin kriitikkojen kirjoittamaa. Vasta 1800-luvun lopulla seurasi kriittinen reaktio Adam Smithia vastaan erityisesti saksalaisen historiallisen koulukunnan parissa.¹⁶

Taloustieteen oppihistorioitsijoiden ohella sosiologian ja valtio-opin historian tutkijat ovat suunnanneet katseensa kameralismiin oman alansa edelläkävijänä. Ongelmana on usein ollut se, että kyseisten alojen historioitsijat ovat käyttäneet omien modernien alojensa analyttistä käsitteistöä analysoidessaan kameralistien kirjoituksia. Historioitsijoiden tulkinnat ovat siten olleet erittäin tilannesidonnaisia. Tutkimuskirjallisuudessa on ollut sangen yleistä kieltäytyä ymmärtämästä kameralisteja heidän itse käyttämiensä käsitteiden pohjalta. Tästä johtuen kameralistit on usein tulkittu valtio-oppineiksi, taloustieteilijöiksi, sosiologeiksi tai hallintotieteilijöiksi.¹⁷ Kameralismi poikkeaa kuitenkin merkantilismista merkittävästi, sillä kameralistit kutsuivat itseään kameralisteiksi toisin kuin 1600- ja 1700-luvun merkantilistit. Tutkimalla heidän omaa itseymmärrystään ja käyttämiään käsitteitä voimme analysoida muutoksia, joita tapah-

tui kameralistisessa diskurssissa. On metodologisesti mielekkäintä lähestyä kameralisteja ja kameraalitieteitä aikalaiskäsitteistä käsin.

Ruhtinaan kamari ja yliopisto kameraalitieteiden tyssijana

Julius Bernhard von Rohr (1688–1742) käytti käsitettä *Cameral und Staatswissenschaft* jo vuonna 1716.¹⁸ Vuonna 1727 Preussin kuningas Fredrik Vilhelm I perusti ensimmäiset oppituolit oppiaineissa *Oeconomische, Policy- und Cameralwissenschaften* Frankfurt an der Oderiin ja Halleen. Näiden oppituolien perustamisen voi tulkita Preussin keskushallinnon kehittämisen ja valtionmuodostuksen valossa. Hallitsijan tavoitteena oli kouluttaa uskollinen luokka, joka syrjäyttäisi säätyjen vallan hallinnossa. Kameralistit, hallinnon ammattilaiset, ottaisivat yhdessä kuninkaan kanssa vastuun hallinnosta.¹⁹

Uppsalaan perustettiin vuonna 1741 oppituoli oppiaineelle *jurisprudentiae, oeconomiae et commercium*. Ensimmäisen oppituolin haltijan – vakaumuksellisen hatun – Anders Berchin (1711–1774) merkittävimmät vaikutteet tulivat saksalaisilta kameralisteilta kuten Ludwig Seckendorffilta (1626–1692), Justus Dithmarilta (1677–1737) ja Theodor Ludwig Laulta (1670–1740). Suurimman vaikutuksen häneen teki Dithmarin oppikirja *Einleitung in die Oeconomischen-, Policy- und Cameral-wissenschaften* (1731). Lisbet Koerner pitää Uppsalan oppituolia oikeutetusti ensimmäisenä kameralismin oppituolina Saksan ulkopuolella. Berchin kirjoittama oppikirja *Inledning til almänna hushållningen* (1747) myös käännettiin saksaksi.²⁰ Kenties vielä merkittävämpi on Koernerin huomio, että Carl von Linnén tavoitteet olivat pohjimmiltaan taloudellisesti motivoituja, mistä johtuen hän oli ennen kaikkea kameralisti.²¹ Wienin yliopistoon

16. Magnusson 2015, 3, 19–22; Myllyntaus 1986, 329; Heinonen 2011, 159.

17. Wakefield 2009, 4–5.

18. Julius Bernhard von Rohr, *Compendieuse Haushaltungs-Bibliothek*. Johann Christian Martini 1716, 2.

19. Barbara Stollberg-Rilinger, *Der Staat als Maschine. Zur politischen Metaphorik des absoluten Fürstenstaats*. Duncker & Humblot 1986, 77–78.

20. Anders Berch, *Inledning til almänna hushållningen, inefattande grunden til politie, oeconomie och cameral wetenskaperne. Til deras tjänst, som biwista de almänne föreläsningar inrättad*. Salvius 1747; Anders Berch, *Einleitung zur allgemeinen Haushaltung. In sich fassend die Grundsätze der Polizey-Oeconomie- und Cameralwissenschaften*. Schreber 1763. Ks. Lars Magnusson, *Mercantilism and Reform Mercantilism. The Rise of Economic Discourse in Sweden during the Eighteenth Century. History of Political Economy* 19:3 (1987), 415–433, 415. Berchistä kattavasti Sven-Eric Liedmann, *Den Synliga handen. Anders Berch och ekonomiännena vid 1700-talets svenska universitet*. Värnamo 1986.

21. Lisbet Koerner, *Linnaeus. Nature and nation*. Harvard University Press 1999, 103.

perustettiin oppituoli vuonna 1763, jonka ensimmäinen haltija oli Joseph von Sonnenfels (1732/1733–1817). Itävallan alaisuudessa olleeseen Milanoon perustettiin kameraalitieteiden oppituoli vuonna 1768. Merkittävimpiä Milanossa vaikuttaneita kameralisteja olivat Cesare Beccaria (1738–1794) ja Pietro Verri (1728–1797).²² Kameraalitieteissä ei ollutkaan kyse pelkästään saksalaisesta tai saksankielisestä oppiaineesta.²³

Akatemisoitumisen myötä kameralisteiksi alettiin kutsua paitsi kameraalitieteiden käytännön harjoittajia, myös yliopistojen oppineita. Kameraalitieteisiin laskettiin yleisesti kolme tiedettä: *Polizei*-, *Oeconomische*- ja *Cameral-Wissenschaften*. *Polizei*-käsitteen (usein myös muodoissa *Policey* ja *Polizey*) merkitys oli 1700-luvulla huomattavasti nykyistä laajempi. Poliisitieteiden tehtävänä oli perehtyä instituutioihin, joiden päämääränä oli yleisen hyvinvoinnin ja onnellisuuden turvaaminen ja lisääminen. *Oeconomische Wissenschaften* käsittelee sääntöjä, joita yksittäisten alamaisten piti noudattaa omaisuutensa oikeaoppisen vaalimisen edistämiseksi. Niin sanotut aidot kameraalitieteet (*ächte Cameral-Wissenschaften*) keskittyivät valtion varojen käyttöön ja niiden kohdistamiseen yleisen onnellisuuden edistämiseen.²⁴

Poliittisen ja taloudellisen ajattelun historian näkökulmasta on erityisen tärkeä huomata, että vaikka kameraalitieteissä oli alkujaan kyse monarkian ja hallinnon tieteistä ja vaikka kameralistien argumenteilla oli tiivis kytkös kunkin kameralistin edustaman hallintoalueen valtaapitävien intresseihin, kameralismin ymmärtäminen näin kapea-alaisena ilmiönä on harhaanjohtavaa, mikäli tulkinta laajennetaan kattamaan koko kameralismin historia.

Kun kameralismista tuli teoreettinen ja akateeminen oppiaine yliopistoissa, se alkoi kehittyä

suuntaan, joka ei ollut hallitsijoiden alkuperäisenä aikomuksena. Kameraalitieteistä kumpusivat valtiotieteet (*Staatswissenschaften*) ja poliittinen ekonomia (*Staatswirtschaft*). Keith Tribe on keskeisissä tutkimuksissaan kuvannut kameralitieteiden akatemisoitumisen ja teoretisoitumisen merkitystä. Tähän murrokseen liittyi kameralismin pääkontekstin siirtyminen ruhtinaan hallinnosta yliopistoihin. Kameralismi alkoi akateemisena diskurssina irtaantua tiiviistä kytköksestä ruhtinaan kamariin.²⁵ Pierangelo Schiera on kuvannut tämän prosessin teoksessaan *Il Cameralismo e l'Assolutismo tedesco* (1968). Schieran mukaan kameralismin kehitys kuvastaa muutosta *arte del governosta* valtiotieteisiin, jotka eivät olleet enää sidoksissa ruhtinaan persoonaan. Tämän lisäksi ne olivat vähemmän teknisesti orientoituneita. 1700-luvun jälkipuoliskolla kameralismi ei ollut siten enää suuntautunut ainoastaan fiskaalisen kamarin empiirisiin tavoitteisiin. Kameralistit edustivat tästä eteenpäin 'tieteellisempää' tietoa.²⁶

Kameraalitieteissä 1700-luvulla tapahtunut murros on viimeisimmässä tutkimuksessa asetettu kyseenalaiseksi. Yhdysvaltalainen tieteenhistorioitsija Andre Wakefield esittää kirjassaan *The Disordered Police State: German Cameralism as Science and Practice* (2009), että kameralistien vapautumista ja itsenäistymistä ruhtinaan kamarista ei koskaan tapahtunut. Myös 1700-luvun jälkipuoliskon kameralistit olivat hänen mukaansa ensisijaisesti kiinnostuneita ruhtinaan fiskaalintresseistä. Wakefieldin mukaan kameraalitieteet olivat pelkkä strategia, jonka tavoitteena oli tukea fiskaalivaltiota ja esittää se mahdollisimman positiivisessa valossa. Kameralistit itse olivat kiinnostuneita vain omista eduistaan, sillä he tavoittelivat paikkoja valtionhallinnossa ja yliopistoissa. Kansan ja hallitsijoiden mielistely oli osa tätä strategiaa. Yhteenvetona Wakefield toteaa, että kame-

22. Angelo Mauri, La cattedra di Cesare Beccaria. *Archivio storico italiano* 7:XX (1933), 199–262; Wolfgang Rother, The Beginning of Higher Education in Political Economy in Milan and Modena: Cesare Beccaria, Alfonso Longo, Agostino Paradisi. Teoksessa Mordechai Feingold (toim.) *History of Universities*. Vol. 19/2. Oxford University Press 2004, 119–158.

23. Kansainvälinen tutkimusverkosto *Cameralism across the World of Enlightenment*, <https://www.uni-goettingen.de/en/cameralism/544617.html> (16.10.2016) tähtää kameralismin kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen.

24. Hans-Christoph Schmidt am Busch, Cameralism as 'political metaphysics'. Human Nature, the State, and Natural Law in the Thought of Johann Heinrich Gottlob von Justi. *The European Journal of the History of Economic Thought* 16:3 (2009), 409–430, 409–410.

25. Keith Tribe, Cameralism and the Science of Government. *Journal of Modern History* 56 (1984), 263–284; Tribe 1988; Keith Tribe, Natürliche Ordnung und Ökonomie. *Aufklärung* 13 (2001), 283–302; Tribe 2006.

26. Pierangelo Schiera, *Il cameralismo e l'assolutismo tedesco*. A. Giuffrè 1968, 453.

Kuva 1. von Justin seuraajana Wienissä toiminut Joseph von Sonnenfels (1732/1733–1817) oli keskeisessä asemassa Itävallan reformeissa. Hänen kirjoittamansa kolmiosaisen oppikirjan *Sätze der Polizey-, Handlung- und Finanz-Wissenschaft* (1765–1776) myöhemmät painokset toimivat Itävallassa oppikirjana vuoteen 1848. Lähde: Wikimedia Commons.

ralismi antoi salaisille asioille julkiset kasvot. Toisin sanoen kameralistit olivat vain kamarin tiedottajia ja asianedistäjiä, fiskaalivaltion propagandisteja. Heidän retoriikkansa yleisestä hyvästä ja valtion hyvästä tulee ymmärrettäväksi heidän tavoitteestaan edistää ensin omaa ja sitten ruhtinaan etua.²⁷ Näkemykseni mukaan Wakefieldin kanta on kekseliäisyydestään ja provokatiivisuudesta huolimatta liian yksinkertaistava ja perustuu yksipuoliseen tulkintaan myöhäiskameralistien, ennen kaikkea von Justin tuotannosta.

Wakefieldin kirjan nimi *The Disordered Police state* antaa viitteen siitä ketä vastaan hänen kirjansa on kirjoitettu. Marc Raeff, tunnettu Venäjän historian ja poliisitieteiden historian tutkija, julkaisi vuonna 1983 vaikutusvaltaisen teoksen *The Well-Ordered Police State*.²⁸ Teoksessaan Raeff analysoi uuden ajan alun Venäjän ja saksankielisen alueen säädöksiä ja asetuksia esittäen, että ne loivat perustan yleisen hyvinvoinnin kasvulle. Raeffin mukaan säädökset ja asetukset myös heijastelivat todellisuutta. Wakefield kiistää Raeffin tulkinnan ja esittää, että sen paremmin Pyhässä saksalais-roomalaisessa keisarikunnassa kuin Venäjällä ei ollut hyvin järjestäytyneitä poliisivaltioita. Wakefieldin tulkinnan mukaan kameralistien tavoitteena oli esittää valtiot täydellisessä järjestyksessä olevina, vaikka todellisuudessa ne olivat täydellisessä sekasorrossa.

Oman tulkintani mukaan harva kameralisti kuitenkaan väitti, että 'hyvässä järjestyksessä oleva poliisivaltio' olisi jo ollut olemassa. Kameralistien kirjoituksia voi tulkita siten, että käsitteet *gute Policey* ja *gute Ordnung* olivat tulevaisuutta kohti suuntautuneita. Toisin sanoen kameralistien poliittinen ja taloudellinen teoria oli suuntautunut kohti tulevaisuutta. Tavoitteena oli muodostaa hyvin toimiva valtio. Kyse ei ollut jostain, mikä oli jo valmiiksi olemassa. Se, että kameralistit saattoivat teoksissaan todeta, ettei hyvää järjestystä ollut todellisuutta, oli monin tavoin hallitsijaa ja hänen ministereitään kohtaan osoitettua kritiikkiä. Useat kameralistit kirjoittivat teoksensa siten, että ne päällisin puolin vaikuttivat fiskaali- ja keskusvaltion puolustukselta, mutta sisälsivät epäsuoraa kritiikkiä ruhtinaiden harjoittamaa politiikkaa kohtaan. Kameralistit olivat myös paljon syvällisemmin kiinnostuneita teoriasta ja filosofisen perustan löytymisestä kameralistiteille kuin Wakefield antaa ymmärtää.²⁹

Holhousvaltion teoriaa ja varhaisliberalismia?

Laajalti levinneen näkemyksen mukaan kameralistien ihannevaltiossa ei jäänyt sijaa yksilöiden

27. Wakefield 2009, 137–138.

28. Marc Raeff, *The Well-ordered Police State. Social and Institutional Change through Law in the Germanies and Russia, 1600–1800*. Yale University Press 1983.

29. Peter H. Wilson, Salesmen of State Building. Review of Wakefield, Andre, *The Disordered Police State: German Cameralism as Science and Practice*. *H-German, H-Net Reviews* 2010, <http://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=26084> (26.10.2016).

vapaalle toiminnalle. Käsitys on osuva 1600-luvun ja 1700-luvun alun osalta. Kameralistit olivat alkujaan ruhtinaan talouden- ja hallinnonpidon ammattilaisia, joiden kieltä luonnehtii parhaiten paternalistinen paatos. Kameralistien ponniste-lujen lopullisena tavoitteena oli ruhtinaan aarrei-taan täyttäminen rikkauksilla. Heidän tehtävänä oli tehdä rahaa hallitsijalle (*Kameralisten machen Geld*). Yksi kameralistien useimmin käyttämistä vertauskuvista oli verrata ruhtinaan roolia val-tiossa isän rooliin perheessä. Kirjallisuutta, jossa tämä ajatus on vahvimmin esillä, kutsutaan ter-millä *Hausväterliteratur*. Sen tunnetuin edustaja oli kameralisti Wilhelm von Schröder (1640–1688), joka aikalaisille tyypillisesti ymmärsi *Oeco-nomian* synonyymina taloudenpidolle. Schröder käytti alamaisista nimitystä *Landes-Kinder*. Ala-maiset eivät olleet hänen mukaansa kyllin kypsiä johdattamaan itseään onneen. Tällä tavoin hän oikeutti ruhtinaan vallan isällisenä huolenpitona (*Landesväterliche Vorsorge*).³⁰ Ruhtinas oli vas-tuussa perheen – alamaistensa eli lasten – tur-vallisuudesta ja hyvinvoinnista. Ilman vahvan isän opastusta valtiota uhkasi vajoaminen kaoot-tiseen luonnontilaan, jossa vallitsivat pelko, tur-vattomuus ja kurjuus. Stellan Dahlgrenin käyt-tämä käsite 'kameralistinen absolutismi' (*kame-ralistisk absolutism*) kuvaa hyvin yleiseksi muo-dostunutta tulkintaa kameralismin luonteesta.³¹

1600-luvun kameralisteille tyypillistä oli tavoit-tella yhteisön kokonaisvaltaista kontrollia. Ongel-malliseksi muodostuu se, että tutkijoiden enem-mistö samaistaa koko kameralismin käsitteen käsitykseen holhoavasta interventiovaltiosta, jossa ei jää sijaa yksilön vapaalle taloudelliselle tai poliittiselle toiminnalle. Tässä tulkintahorison-tissa muun muassa von Justi tulkitaan holhoavan sääntelyvaltion kannattajaksi.³² Tällöin jää huo-maamatta kameraalitieteiden merkitys valistuk-sen tieteellistymiselle ja politisoitumiselle 1700-luvun jälkipuoliskolla. Tuolloin kameralistien keskeisimmät käsitteet, kuten onnellisuus, saavat

uusia merkityksiä, jotka eivät ole pelkistettävissä isälliseksi ohjaukseksi tai valtion interventio-nistiseksi toiminnaksi.

Tulkinnat von Justista autoritäärisen interven-tiovaltion kannattajana ovat jyrkässä ristiriidassa hänestä 1990-luvulla esitettyjen tulkintojen kanssa. Tuolloin lukuisat saksalaiset tutkijat etsi-vät saksalaisen liberalismiin juuria kyseenalais-taen aiemmin esitettyjä käsityksiä saksalaisesta *Sonderwegistä*. Muun muassa Marcus Obertia ja Uwe Wilhelmiä yhdisti näkemys, jonka mukaan von Justi oli yksi täysiverisen saksalaisen liberalis-min merkittävimmistä edustajista.³³ Siten näyttää siltä, että taitava sanankäyttäjät, von Justi, onnistui esittämään ruhtinaan ympärille rakennetun absolutismin poliittisen teorian liberalismina. 1990-luvun tulkinnat on kuitenkin nähtävä oman aikansa historiantutkimuksen kontekstissa. Ober-tin ja Wilhelmin tulkinta von Justista liittyy laa-jempaan käsitykseen Saksan valistuksen poliitti-sestä luonteesta, jonka yhteydessä kysyttiin missä olivat Saksan liberaalit ajattelijat. Liberaalien puuttuminen saksalaisesta poliittisen ajattelun kentästä nähtiin niin sanottua *Sonderweg*-teesiä tukevana tekijänä. Sittemmin laajasti kritisoidun *Sonderweg*-tulkinnan mukaan Saksa oli irrallaan länsieurooppalaisesta ja erityisesti anglosaksi-sesta poliittisen ajattelun traditiosta, missä yksi-löarvot olivat keskeisemmässä asemassa. Libera-lismin nousu on puolestaan nähty usein osana eurooppalaista kulttuuriperintöä, osana moder-nin syntyä. Eikö Saksa osallistunut lainkaan tähän prosessiin? Oliko Saksassa todellakin *Sonderweg*, joka lopulta johti totalitarismiin ja kolmannen valtakunnan hirmutöihin? Nämä olivat kysymyksiä, joihin 1990-luvun alussa lukuisat poliittisen ajattelun historian tutkijat etsivät vastauksia.

Yksi tapa kieltää *Sonderweg* on edellä mainittu pyrkimys tulkita saksalaiset myöhäiskameralistit liberalismiin edustajiksi. Tähän joukkoon lasket-tiin niin Christian Wolff (1679–1754), von Justi, Gottfried Achenwall (1719–1772) kuin Johann

30. Wilhelm von Schröder, *Fürstliche Schatz- und Rent-Kammer*. J Gerdesius 1686, Esipuhe, § II, 21; Tribe 2006, 529; Heinonen 2011, 170.

31. Dahlgren 1993.

32. Ks. esim. Moggach 2009, 1006–1009.

33. Marcus Obert, *Die naturrechtliche "politische Metaphysik" des Johann Heinrich Gottlob von Justi (1717–1771)*. Peter Lang 1992; Uwe Wilhelm, *Das Staats- und Gesellschaftsverständnis von J. H. G. von Justi. Ein Beitrag zur Entwicklung des Frühliberalismus in Deutschland*. Der Staat 30 (1991), 415–441; Uwe Wilhelm, *Der deutsche Frühliberalismus. Von den Anfängen bis 1789*. Peter Lang 1995.

Friedrich von Pfeifferkin (1718–1787). Kyseisen tulkinnan mukaan Sonderwegiä ei ollut, koska varhaisliberalismi kukoisti Saksassa. Esimeriksi Wilhelmin mukaan von Justi ei ollut sen paremmin merkantilisti kuin absolutistikaan. Päinvastoin hän oli se ajattelija, joka toi merkittävällä tavalla vapauden käsitteen saksalaiseen keskusteluun. Wilhelm osoitti, että von Justi kannatti oppia kansansuvereniteetista, jonka mukaan valta valtiossa tulee kansalta, eikä Jumalalta. Lisäksi von Justi puolusti aktiivisen vastarinnan oikeutta epäoikeudenmukaista hallitusta vastaan. Von Justin pitkän aikavälin tavoitteena oli päästä absolutistisesta monarkiasta eroon. Myös valtion voimakasta roolia von Justi oli valmis rajoittamaan. Valtion tehtäväksi tulisi vain yhteisen hyvän ja yksilön hyvän synkronisoiminen. Wilhelmin mukaan von Justi oli sisällöllisesti liberaali, joskin ajallisesti varhainen sellainen ja tässä katsannossa hän edusti varhaisen liberalismien huipentumaa Saksassa.³⁴

Vaikka Obertin ja Wilhelmin huomiot von Justin ajattelun luonteesta ovat suurelta osin perusteltuja, on anakronistista luonnehtia von Justia liberaaliksi aikana, jolloin kyseistä käsitettä ei ollut vielä käytössä.³⁵ Vasta 1800-luvun alkupuolisko oli käänteentekevä ajanjakso Saksassa liberalismien käsitteen muotoutumisen kannalta. Liberalismi oli kuitenkin niin kiinteissä kytköksissä yhtäältä konservatiiveihin, jotka tavoittelivat restauraatiota ja toisaalta demokraatteihin, joita puolestaan pidettiin radikaaleina, että on vaikea ymmärtää, mitä 1700-luvun saksalainen liberalismi olisi voinut tarkoittaa. Esimerkiksi teoriat representaatiosta olivat 1800-luvulla täysin erilaisia kuin 1750- ja 1760-luvulla. Liberalismi analyttisenä kategoriana käsiteltäessä Saksan valistusta on siten arveluttava ja vähintäänkin harhaanjohtava. Tämä ei kiellä jatkuvuuden olemassa oloa. Silti von Justin ajattelun tulkitsemi-

nen liberalismien viitekehyksessä johtaa samankaltaisiin ongelmiin kuin kameralismin määrittely merkantilismiksi. Kameralistien käyttämät käsitteet tulevat määrittelyiksi käsitteiden kautta, jotka olivat vieraita käyttäjilleen ja heidän käsitejärjestelmälleen.

Kameraalitieteet, luonnonoikeus ja onnellisuus

Kameralismin analysointi sen paremmin merkantilismina kuin liberalismina ei ole historiallisesti perusteltua. Jotta voisimme ymmärtää, mitä kameraalitieteiden teoretisoituminen ja akatemisoituminen tarkoitti, on perehdyttävä tarkemmin von Justin ja hänen aikalaistensa omaan käsitejärjestelmään. Kameralismin teoretisoitumisen kieltäminen on erityisen helppoa Wakefieldille, koska hän ei ole perehtynyt heidän kirjoittamiinsa teoreettisiin teoksiin. Hän ei lainkaan viittaa von Justin teoksiin *Grundriß einer guten Regierung* (1759) ja *Natur und Wesen der Staaten* (1760) eikä sen paremmin von Pfeifferin monumentaaliseen teokseen *Grundsätze der Universal-Kameral-Wissenschaft* (1783). Näissä teoksissa von Justi ja von Pfeiffer luovat luonnonoikeuteen nojaavan tieteellisen ja filosofisen perustan kameraalitieteille.³⁶

Kameraalitieteiden akatemisoitumiseen liittyy merkittävä erikoistuminen kameralistien keskuudessa. Kameralistit alkoivat luokitella itsensä universaali-kameralisteihin (*Universal-Cameralist*) ja partikulaarikameralisteihin (*Particular-Cameralist*).³⁷ Partikulaarikameralisti oli valtionvarainhoidon erityisasiantuntija, joita voisi anakronistisesti nimittää byrokraateiksi. Kurt Zielenziger käytti heistä jo vuonna 1914 tekemässään tutkimuksessa *Die alten Kameralisten* käsitettä *Kameralisten der Büros*.³⁸ Partikulaarikameralistin mielenkiinto kohdistui nimenomaan valtionvarojen lisäämiseen ja monin tavoin he usein muistuttivat 1600-luvun

34. Wilhelm 1991, 441.

35. Kattavin käsitehistoriallinen tutkimus liberalismista on Jörn Leonhard, *Liberalismus. Zur historischen Semantik eines europäischen Deutungsmusters*. Oldenbourg 2001.

36. Johann Justi (1759). *Der Grundriß einer guten Regierung*. Garbe 1759; Johann von Justi, *Natur und Wesen der Staaten als die Quelle aller Regierungswissenschaften und Gesetze*. Steidel 1771 [1760]; Johann Friedrich von Pfeiffer, *Grundsätze der Universal-Kameral-Wissenschaft*. Esslinger 1783.

37. Johann von Justi, *Staatswirthschaft oder Systematische Abhandlung aller Oeconomischen und Cameral-Wissenschaften, die zur Regierung eines Landes erfordert werden*. Breitkopf 1755, esipuhe.

38. Kurt Zielenziger, *Die alten Kameralisten. Ein Beitrag zur Geschichte der Nationalökonomien und zum Problem des Merkantilismus*. Fischer 1914.

Kuva 2. Johann Friedrich von Pfeiffer (1717–1787) jaottelee universaalikameralitieteet von Justin esikuvan mukaisesti. von Pfeifferin *Grundsätze der Universal-Cameral-wissenschaft* (1783) teoksen ensimmäinen luku alkaa ihmisluonnon käsitteellä. von Justin lisäksi hän oli perehtynyt Francis Hutchesoniin (1694–1746) ja David Humeen (1711–1776). Lähde: Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt.

edeltäjiään. Sen sijaan universaalikameralistit olivat kiinnostuneita laajemmasta teoreettisesta perustasta kameralitieteille. Heidän pyrkimyksensä oli argumentoida filosofisesti ja rakentaa kameralitieteille tieteellinen perusta.³⁹ Tätä perustaa etsittiin luonnonoikeudesta.

Ei ole lainkaan yllättävää, että kameralitieteiden teoreettista perustaa haettiin luonnonoikeudesta. Luonnonoikeus (*Naturrecht*) oli uuden ajan alun merkittävin etiikan, politiikan ja oikeusfilosofian traditio. Kyse ei ole pelkästä oikeustieteen alasta, vaan erittäin laajasta käsitejärjestelmästä. Luonnonoikeus oli yleisin ja filosofisin osa oikeustieteitä ja se kuului kaikkien oikeustieteilijöiden, filosofien, historioitsijoiden ja teologien tietämyksen piiriin. Luonnonoikeus toimi poliittisen teorian perustana ja on jopa oikeutettua väittää, että luonnonoikeus oli 1600- ja 1700-luvulla kaiken yhteiskunnallisen ajattelun ytimessä.⁴⁰ Tarkasteltaessa luonnonoikeutta kameralitieteiden perustana on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että merkantilismien ja kameralismin tavoin luonnonoikeudessa ei ollut kyse muuttumattomasta käsitejärjestelmästä. Luonnonoikeuden keskeisimmät käsitteet kuten sosiaalisuus ja onnellisuus (*socialitas, felicitas*) saivat uusia merkityksiä. 1700-luvulla luonnonoikeudella oli keskeinen rooli *commercial societyn* käsitteellistämässä. 1700-luvun poliittinen ekonomia rakennettiin luonnonoikeudesta omaksutun antropologian ja moraali-filosofian pohjalle. Kameralismi ei muodostanut tässä suhteessa poikkeusta.⁴¹

Kameralitieteessä tapahtuneiden muutosten analysointia on vaikeuttanut se, että myöhäiskameralistien kannattama luonnonoikeus ja ihmiskäsitys on tulkittu jatkumona Christian Wolffin vaikutusvaltaiselle filosofialle. Jopa uusimmassa kirjallisuudessa esitetään kameralistien rakentavan käsitejärjestelmänsä Christian Wolffin luon-

39. Horst Dreitzel, *Universal-Kameral-Wissenschaft als politische Theorie*. Johann Friedrich von Pfeiffer (1718–1787). Teoksessa Frank Grunert & Friedrich Vollhardt (toim.) *Aufklärung als praktische Philosophie*. Werner Schneiders zum 65. Geburtstag. Max Niemeyer Verlag 1998, 149–171.

40. Knud Haakonssen, *Enlightenment and the ubiquity of natural law*. *Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jahrhunderts* 27 (2012), 45–57. Suomessa luonnonoikeutta ovat tutkineet erityisesti Kari Saastamoinen ja Petter Korkman. Heidän pääteoksensa ovat Kari Saastamoinen, *The Morality of the Fallen Man*. Samuel Pufendorf on *Natural Law*. SHS 1995 ja Petter Korkman, *Barbeyrac and natural law*. Åbo Akademi 2001.

41. Hans Erich Bödeker & Istvan Hont, *Naturrecht, Politische Ökonomie und Geschichte der Menschheit*. Der Diskurs über Politik und Gesellschaft in der Frühen Neuzeit. Teoksessa Otto Dann & Diethelm Klippel (toim.) *Naturrecht – Spätaufklärung – Revolution*. Meiner 1995, 80–89. Luonnonoikeutta yliopistollisena oppiaineena käsitellään uudessa merkittävässä projektissa *Natural Law 1625–1850. An International Research Project*, <https://www.uni-erfurt.de/projekte/natural-law-project/> (16.10.2016).

nonoikeuden varaan.⁴² Syy, miksi myöhäiskameralisteja on usein pidetty wolffilaisina, on onnellisuuden (*Glückseligkeit*) käsitteen keskeisyys sekä Wolffin että myöhäiskameralistien poliittisessa ja taloudellisessa ajattelussa. Koska Christian Wolff oli Kantia edeltäneistä 1700-luvun saksalaisista filosofiista vaikutusvaltaisin, huipulta huipulle etenevässä historiankirjoituksessa on ollut luontevaa olettaa, että kameralistit kuuluivat hänen seuraajiinsa. Wolff oli absolutistimin kannattaja, jonka edustama luonnonoikeus oli rationaalista, intellektualistista ja konservatiivista. Wolffin luonnonoikeus nojasi ajatukseen, että järki ohjaa ihmisen moraalista toimintaa. Wolff päätyi oikeuttamaan paternalistisen käsityksen yhteisöjen muodostamisesta ja legitimoivalistuneen itsevaltiuden ideaalin filosofikunikaasta, joka johdattaa alamaiset kohti onnellisuutta.⁴³ Ihannevaltiotaan kuvatessaan Wolff käytti käsitteitä *imperium paternale* ja *Väterliche Regierung*, joten hänen ihannevaltion paternalistisuudesta ei jää epäilystä eikä hän myöskään asettanut rajoja valtion toimivallalle.⁴⁴

Kameralismin tieteellistymiseen liittyi aristoteelisen tradition ja wolffilaisuuden korvaaminen uudella empiirisesti motivoituneella luonnonoikeudella, jossa metafyyminen spekulatio jäi toissijaiseksi. Tarkempi analyysi osoittaaakin, että von Justi kuului wolffilaisen luonnonoikeuden kärkevimpiin vastustajiin kannattaessaan vietteihin ja tunteisiin nojaavaa luonnonoikeutta.⁴⁵ Von Justin mukaan ihmisen moraalista toimintaa ei ohjan-

nut ensisijaisesti järki, vaan luonnolliset viedit ja niistä kumpuavat tunteet, intohimot ja intressit. Ne olivat ihmisen liikkeelle panevia voimia.⁴⁶ Vastaavasti von Justi oikeutti oman edun tavoittelun, koska hän uskoi, että oma intressi (*das eigene Interesse*) oli merkittävä liikkeelle paneva voima taloudellisessa toiminnassa. Sen takia oman edun tavoittelua ei tullut liiaksi rajoittaa.⁴⁷

Uuden ihmiskäsityksen pohjalle rakentaen von Justi määritteli onnellisuuden käsitteen kahdella tapaa aiemmista kameralisteista poiketen. Ensinnäkin hän kyseenalaisti ruhtinaan ja kansalaisten intressien yhteneväisyyden. 1600-luvun kameralistien tyypillinen argumentti oli ollut, että hallitsijan (isän), alamaisten (lasten) ja valtion intressi oli sama. Von Justi hyökkäsi tätä periaatetta vastaan ja painotti, että vaikka kyseiset intressit usein kulkivatkin käsi kädessä, ne olivat käsitteellisesti eri asioita. Oli täysin mahdollista, että ruhtinas sorti alamaistensa oikeuksia toimiessaan oman rajatun kameraali-intressinsä hyväksi. Siten von Justi erotti ruhtinaan oman talouden (*Haushalt*) ja valtion talouden (*Staatwirtschaft*). Ruhtinas oli perheenpää, *Hausvater*, suhteessa omaan talouteensa, mutta ei suhteessa valtiontalouteen. Valtion onnellisuus ilmeni valtion maata asuttavien perheiden onnellisuutena. Ruhtinaan oma talous muodosti osan tuota onnellisuutta, mutta vain yhtenä perheistä. Hänen perheensä onnellisuus ei kuitenkaan ollut yhteneväinen valtion onnellisuuden kanssa.⁴⁸ Tällä tavoin von Justin käsissä valtion

42. Jürgen Backhaus, From Wolff to Justi. Teoksessa Jürgen Backhaus (toim.) *The Beginnings of Political Economy*. Springer 2009, 11, 14; Jürgen Backhaus, Mercantilism and Cameralism. Two very different variations of the same theme. Teoksessa Philipp R. Rössner (toim.) *Economic Growth and the Origins of Modern Political Economy. Economic Reasons of State, 1500–2000*. Routledge 2016, 72–78, 76–77.

43. Klaus-Gert Lutterbeck, *Staat und Gesellschaft bei Christian Thomasius und Christian Wolff. Eine historische Untersuchung in systematischer Absicht*. Frommann-Holzboog 2002; Knud Haakonssen, "German natural law". Teoksessa Mark Goldie & Robert Wokler (toim.) *The Cambridge History of Eighteenth-Century Political Thought*. Cambridge University Press 2006, 251–290; Frank Grunert, Absolutism(s). Necessary Ambivalences in the Political Theory of Christian Wolff. *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis* 73 (2005), 141–152; Klaus-Gert Lutterbeck, Christian Wolffs philosophische Staatswissenschaft. Teoksessa Jürgen Stolzenberg & Oliver-Pierre Rudolph (toim.) *Christian Wolff und die europäische Aufklärung*. Hildesheim et al. 2007, 195–215, 195–196.

44. Derowegen ist klar, daß Obrigkeiten oder regierende Personen eben das in Ansehung ihrer Unterthanen ablieget, was Vätern in Ansehung ihrer Kinder und sowohl Untherthanen, als Kinder zum Gehorsam bereit und willig seyn sollen. Und dannenhero werden auch regierende Personen mit Recht Landes-Väter und Väter des Vaterlands genennt. Christian Wolff, *Vernünfftige Gedancken von dem Gesellschaftlichen Leben der Menschen*. Frankfurt 1747 [1721], 200–201, § 264.

45. Ere Nokkala, Passion as the Foundation of Natural law in the German Enlightenment. Johann Jacob Schmauss and J. H. G. von Justi. *European Review of History. Revue europeenne d'histoire* 17:1 (2010), 113–123.

46. Nokkala 2010, 121.

47. Johann von Justi, *Die Grundfeste zu der Macht und Glückseligkeit der Staaten*. Hartung 1760, 1. nide, 555–556.

48. Justi 1771, 76–82.

onnellisuus ei ollut enää kytköksissä hallitsijan persoonaan, sillä vain despootti asettaisi oman onnellisuutensa etusijalle. Toisin sanoen hänen näkemyksensä oli, että hallitsijan piti olla kykenevä erottamaan tahtonsa *Hausvaterina* ja hallitsijana.⁴⁹

Varhaiselle kameralismille tyypillinen ruhtinaaneseen sidottu paternalismi saa von Justin ajattelussa toisin sanoen uuden muodon. Hänelle ensisijainen *Hausvater* on kansalainen (*Bürger*), eikä ruhtinas. *Hausvater* ei ole nainen, piika tai renki, vaan perheen pää, joka on onnistunut perustamaan oman talouden.⁵⁰ Von Justin kirjoituksia voikin pitää uudenlaisena *Hausvater*-kirjallisuutena. Kameralistien kiinnostus *Bürger*-käsitettä kohtaan heijastelee muutosta joka tapahtui kameraalitieteissä 1750-luvun tienoilla. Kameralismi kehittyi ruhtinaan omistusten (*Kammergut*) hallinnoimisesta kohti territoriaalivaltion taloudellista hallintoa (*Staatswirtschaft*).⁵¹ Tässä yhteydessä taloudellisesti aktiivisista kansalaisista (*Wirtschaftsbürger*) tuli talouden fiskaalinen perusta. Tapahtui siirtymä hallitsijaan sidotusta taloudesta valtion talouteen. Samalla kameralistisen kirjallisuuden kohdeyleisö muuttui. 1600-luvun ja 1700-luvun alkupuoliskon *Hausvaterliteratur* oli suunnattu hallitsijoille, joita ohjeistettiin hyvästä taloudenpidosta. 1750-luvulta eteenpäin kameralistit kirjoittivat enenevässä määrin kansalaisille ja vaativat heille oikeuksia ja vapauksia heidän onnellisuutensa nimissä.

Von Justin toinen käsitteellinen innovaatio liittyy onnellisuuden käsitteen sisällön tarkempaan määrittelyyn. Hänen mukaansa onnellisuus koostui vapaudesta, turvallisuudesta ja varallisuudesta. Jokaisen hallituksen on kyettävä takaa-

maan nämä alamaishilleen. Von Justi oli ensimmäinen saksalainen poliittinen ajattelija, joka sisällytti vapauden käsitteen onnellisuuden määritelmään teoksessaan *Staatswirtschaft* vuonna 1758 ja tämän jälkeen hän kehitti ajatusta systemaattisesti myöhemmissä teoksissaan.⁵² Von Justin vapauskäsite on negatiivinen. Vapaus on pakon poissaoloa. Ihmisillä on oikeus vastustaa valtiota, joka ei palvele onnellisuuden päämäärää.⁵³ Mikäli harjoitettu politiikka ei palvellut perheiden onnellisuutta tai puuttui perheen sisäiseen vapauteen, se oli tuomittavissa. Onnellisuuden käsitteestä tuli kriteeri harjoitetun politiikan arvioimiseksi, eikä sen roolia Saksan valistuksen politisoitumisessa ole syytä vähätellä.⁵⁴

Useat von Justin liberaaleiksi tulkitut näkemykset selittyvät onnellisuus-käsitteen analyysillä. Alue, johon valtion ei tullut puuttua sijaitti miehen hallitsemassa perheessä. Ensisijaisesti mies hallitsi naisia, toiseksi lapsia ja kolmanneksi palvelusväkeä. Kyseessä ei ollut koko perheen vaan miehen vallan alue.⁵⁵ Mikäli perheiden haluttiin saavuttavan onnellisuutensa, valtion ei pitänyt puuttua perheen hallituksen toimiin. Perheen sisäiset asiat olivat siten perheen pään käsissä.⁵⁶ Tässä yhteydessä on syytä todeta, että von Justin kansalaiset eivät hallitse itse itseään. Heillä ei ole suoraa poliittista osallistumisoikeutta. Von Justin kansalainen nauttii taloudellista ja juridista vapautta (*bürgerliche Freiheit*), ei niinkään poliittista (*politische Freiheit*).⁵⁷ Lisäksi hän kannatti vapaan kansalaisen merkittävää roolia vahvan talouden rakentamisessa. Tähän liittyy von Justin tavoite poistaa maaorjuus ja vakiinnuttaa alhainen verotaso. Hän kannatti myös elinkeinovapautta, yksityisomaisuuden suojaa ja riippumattomia tuomioistuimia.⁵⁸

49. Justi 1771, 69.

50. Justi 1771, 415.

51. Tribe 2006, 527–531.

52. Johann von Justi, *Staatswirtschaft*. Breitkopf 1758; Justi 1759; Justi 1760; Justi 1771.

53. Schmidt am Busch 2009, 414, 420.

54. Horst Dreitzel, *Justis Beitrag zur Politisierung der deutschen Aufklärung*. Teoksessa Hans Erich Bödeker & Ulrich Hermann (toim.) *Aufklärung als Politisierung. Politisierung der Aufklärung*. Meiner 1987, 158–177, 172; Bödeker 1985, 152.

55. Isabel Hull, *Sexuality, State, and Civil Society in Germany, 1700–1815*. Cornell University Press 1996, 190.

56. Marion W. Gray, *Productive Men, Reproductive Women. The Agrarian Household and the Emergence of Separate Spheres during the German Enlightenment*. Berghahn Books 2000.

57. Johann von Justi, *Natur und Wesen der Staaten als die Quelle aller Regierungswissenschaften und Gesetze*. Steidel 1771 [1760], 92–93.

58. Johann Justi, *Der Grundriß einer guten Regierung*. Garbe 1759, 25–26.

Nämä olivat uuden valtiotieteen argumentteja, eikä niitä voi pitää pelkkänä fiskaalivaltion propagandana.

1700-luvun jälkipuoliskon kameralitieteiden mukaan kansalaisista tulisi entistä ahkerampia ja tuottoisampia ja siten myös talouden (*Nahrungsstand*) kannalta hyödyllisempiä mikäli he saisivat ajaa omaa etuaan ja nauttia omien ponnistelujensa hedelmistä. Alamaiset eivät olleet enää epäkypsiä (*Unmündig*). Von Justi esitti, että jokaisella kansalaisella tulee olla mahdollisuus johdattaa itsensä omaan onneensa (*sich selbst zu seiner Glückseligkeit leiten*).⁵⁹ Ruhtinas saati sitten valtio ei ole ensisijaisesti se, joka kertoo, miten kunkin tulisi tavoitella onnellisuuttaan.

Lopuksi

Tämän artikkelin tarkoituksena on ollut osoittaa, että kameralismin tulkitseminen merkantilismin tai liberalismiin viitekehityksessä on ongelmallista. Molemmissa tapauksissa kameralisteja yritetään ymmärtää käsitteiden kautta, jotka olivat heille vieraita. Tämä on estänyt tutkijoita havaitsemasta kameralistien käyttämissä käsitteissä tapahtuneita merkittäviä muutoksia. Ennen kaikkea onnellisuus-käsitteen ensisijaisen kontekstin muutos valtion ja ruhtinaan onnellisuudesta yksittäisten taloudellisesti aktiivisten perheen päiden onnellisuudeksi on keskeinen. Onnellisuuden-käsitteen uudelleen tulkintaan nojaten olen kyseenalaistanut tutkimuskirjallisuudessa

vallalla olevan käsityksen, jonka mukaan kameralismissa on kyse kaikkivoivan valtion toiminnan oikeuttavasta ajattelutavasta. Kuten tulkintani von Justista osoittaa, myöhäiskameralismissa ei ollut enää kyse kaikkivoivan paternalistisen valtion teoriasta, joka ei jättänyt tilaa yksilön – tässä tapauksessa perheen pään – vapaalle toiminnalle. Justin esimerkki myös osoittaa, että kameralismi akatemisoituessaan ja teoretisoituessaan vapautui välittömästi kytköksestään ruhtinaan kamariin.

Abstract: Cameralism and Cameral Sciences. Political Theory of a Paternalistic Tutelary State?

This article argues that interpreting cameralism narrowly as a German version of absolutist mercantilism has prevented scholars from recognising the profound conceptual changes that took place in cameralism during the second half of the eighteenth-century. The focus of cameral sciences shifted from filling the prince's treasury to fostering the idea of an economically active citizen in pursuit of his happiness. The paradox is that if cameralism is understood as it customarily is now in secondary literature, the leading cameralist Johann von Justi, would not fit into this category.

Keywords: cameralism, cameral sciences, natural law, happiness, Johann von Justi

---

59. Johann von Justi, *Gesammelte Politische und Finanzschriften über wichtige Gegenstände der Staatskunst, der Kriegswissenschaften und des Cameral- und Finanzwesens*. Rothe 1761–1764 (3 Bd.), nide 2, 185.